

CHĂM SÓC SỨC KHOẺ VỊ THÀNH NIÊN THÔNG QUA CÁC HOẠT ĐỘNG TUYÊN TRUYỀN VỀ TÁC HẠI CỦA THUỐC LÁ TẠI VIỆT NAM

PHẠM THÚY HƯƠNG*

Thuốc lá hiện nay được coi là một trong những nguyên nhân gây bệnh và tử vong lớn nhất thế giới. Theo các báo cáo của Tổ chức Y tế Thế giới hàng năm có trên 4 triệu người chết do các căn bệnh liên quan đến thuốc lá như ung thư phổi, các bệnh về hô hấp và tim mạch. Tử vong do hút thuốc có thể xảy ra sau một thời gian dài sử dụng nhưng bệnh tật do thuốc lá gây nên đối với người hút và người hít thở khói thuốc có thể biểu hiện trong thời gian ngắn và chữa những bệnh này rất tốn kém. Chính vì vậy, phòng chống tác hại thuốc lá (PCTHTL) đã và đang là vấn đề được rất nhiều quốc gia trên thế giới, trong đó có Việt Nam, hết sức quan tâm. Số người tử vong do hút thuốc lá sẽ ngày càng tăng nhanh nếu không có những biện pháp can thiệp hữu hiệu. Năm 2003, tổ chức Y tế thế giới đã ra Công ước khung về Phòng, chống tác hại thuốc lá với mục tiêu “*Bảo vệ các thế hệ hiện tại và tương lai khỏi các hậu quả tàn phá sức khỏe xã hội, môi trường và*

kinh tế của việc tiêu thụ thuốc lá và phơi nhiễm của khói thuốc lá”. Năm 2000, Chính phủ Việt Nam đã ra Nghị quyết 12/2000/NQCP về việc ban hành Chính sách quốc gia Phòng, chống tác hại thuốc lá trong giai đoạn 2000-2010. Để thực hiện Nghị quyết này, Kế hoạch hành động PCTHTL giai đoạn 2002-2010 đã được triển khai thực hiện trên phạm vi cả nước, từ Trung ương đến phương.

Vị thành niên (VTN) là nguồn nhân lực tương lai của đất nước, là lứa tuổi đang có những thay đổi về tâm sinh lý, muốn chứng tỏ bản thân mình. Cũng như các tệ nạn xã hội khác, hút thuốc lá có thể trở thành thói quen nếu các em không có những biện pháp ngăn ngừa hữu hiệu. *Hiện nay Chính sách Phòng chống tác hại của thuốc lá đang tập trung vào vấn đề giảm tỷ lệ thanh thiếu niên bắt đầu hút thuốc*. Một trong những hoạt động trọng tâm của Kế hoạch hành động PCTHTL là tuyên truyền về tác hại của thuốc lá trong trường học và nơi công cộng.

* TS. Phạm Thúy Hương, Đại học Kinh tế Quốc dân

Chính sách Phòng chống tác hại của thuốc lá đã được thực hiện gần 7 năm qua. Đây là thời điểm hợp lý để xem xét tác động của các hoạt động tuyên truyền về tác hại thuốc lá đối với việc nâng cao nhận thức của các em đối với hành vi sử dụng thuốc lá trong lứa tuổi học sinh. Kết quả đánh giá sẽ là cơ sở để cải thiện các hoạt động tuyên truyền, giáo dục trong thời gian tới để công tác chăm sóc sức khỏe cho các em được tốt hơn, để bảo vệ các em khỏi nguy cơ mắc các bệnh do thuốc lá gây nên⁽¹⁾.

I. THÓI QUEN HÚT THUỐC LÁ Ở LỨA TUỔI VỊ THÀNH NIÊN CÒN ĐI HỌC

Trong lứa tuổi vị thành niên hiện đang còn đi học, 3,6 % đang hút thuốc lá, 8,2 % đã từng hút thuốc lá nhưng nay đã không hút nữa. Tuổi hút thuốc lần đầu trung bình của các em đang hút thuốc hoặc đã từng hút thuốc là 13, 4 tuổi.

Lý do chính khiến các em hút thuốc là do tò mò, do bắt chước bạn bè, do buồn chán nên thử hút thuốc để giải khuây, do bắt chước người lớn, và do ngại từ chối lời mời thử. Một số em khác hút thuốc để chứng tỏ mình là người lớn, chứng tỏ nam tính... Tỷ lệ hút/đã từng thử hút thuốc của các em ở độ tuổi 16 đến 17 cao hơn so với đối tượng điều tra ở độ tuổi từ 13 đến 15, các em sống cùng bố mẹ hút ít hơn so với các em sống cùng với ông bà, ở nông thôn hút nhiều hơn thành thị. Điều này có thể được giải thích bằng lý do sau: những em sống cùng với ông bà chưa có đầy đủ sự quan tâm, dạy dỗ và kiểm soát chặt chẽ nên khả năng bị lôi kéo, và hành động theo ý thích của mình mà không bị ai ngăn cản là rất cao, những em sống ở nông thôn ít có điều kiện tiếp cận với thông tin về tác hại thuốc lá ít hơn và muộn hơn so với những

em sống ở thành thị. Hơn nữa, cha mẹ của những em đã/đang hút thuốc và sống ở nông thôn có trình độ học vấn thấp, thường ở mức thấp hơn phổ thông cơ sở, và bản thân bố mẹ cũng là những người nghiện hút thuốc lá, nên cũng có những ảnh hưởng xấu tới con cái.

Vị thành niên thường hút thuốc ở những nơi mà cha mẹ, người thân và thầy cô giáo ở trường khó kiểm soát. 43 % các em thường hút ở ngoài đường, 31,6 % hút ngay ở các quán nước, 21% hút ở nhà bạn bè, 16% hút ở một nơi nào đó trong trường học và khoảng 7 % thường hút ở vườn hoa, công viên.

II. THÔNG TIN, GIÁO DỤC, TRUYỀN THÔNG VỀ TÁC HẠI THUỐC LÁ

2.1. Giáo dục truyền thông giúp VTN hiểu biết hơn về tác hại của thuốc lá

Tác hại của việc hút thuốc (cả trực tiếp hút và hít thở trong môi trường có khói thuốc) được đánh giá theo mức độ từ không có hại gì cho đến rất có hại. 98,6 % các em cho rằng hút thuốc có hại và rất có hại, chỉ có 0,4 % cho rằng hút thuốc ít có hại, 1,0 % cho rằng hút thuốc không có hại hoặc không có hiểu biết gì về tác hại của thuốc lá. Nhận thức của các em về tác hại thuốc lá không có sự khác biệt nhiều nếu phân tích theo giới tính, theo độ tuổi, theo trình độ học vấn của cha mẹ.

Tác hại của hút thuốc thụ động cũng được các đối tượng điều tra nhận thức rất tốt. Hút thuốc lâu ngày còn là nguyên nhân gây nhiều loại bệnh về phổi, phế quản, tim mạch. Hút thuốc có thể gây ra các bệnh lý của đường tiêu hoá, làm trầm trọng thêm các bệnh đường tiêu hoá sẵn có ở bệnh nhân. Khói thuốc gây ra nhiều tác hại đối với sức khoẻ sinh sản của phụ nữ. Phụ nữ hút thuốc có thể tăng nguy cơ sảy thai.

Bảng 2.1 : Nhận thức về tác hại của thuốc lá tới sức khoẻ

Đối tượng	Trực tiếp hút thuốc			Hít thở khói thuốc			Chung	
	Không hại	ít có hại	Có/rất hại	Không hại*	ít có hại	Có/rất hại	%	Số quan sát
Vị thành niên	1.0	0.4	98.6	2.5	1.3	96.2	100	463

* Bao gồm cả những người không biết về tác hại của thuốc lá

Không chỉ đánh giá chung về tác hại của thuốc lá mà đại bộ phận vị thành niên đều hiểu rất rõ về các bệnh có liên quan đến thuốc lá. Các bệnh về đường hô hấp như bệnh phổi mãn tính, viêm phổi/phế quản, ung thư phổi/phế quản được các đối tượng điều tra liệt kê nhiều nhất. Các bệnh khác như ung thư miệng/thực quản/dạ dày hoặc ảnh hưởng đến thai nhi, các bệnh tim mạch được biết đến với mức độ thấp hơn.

Tỷ lệ cho rằng hút thuốc là nguyên nhân gây bệnh cao hơn chút ít so với hít thở trong môi trường có khói thuốc. Theo các nhà chuyên môn, tác hại của việc hít thở trong môi trường có khói thuốc mạnh hơn nhiều tác hại của việc hút thuốc trực tiếp. Khói toả ra từ đầu điếu thuốc đang cháy độc hại hơn khói thuốc do người hút thở ra vì có chứa nhiều chất độc hại gấp 21 lần. Mặc dù công tác truyền thông về tác hại của thuốc lá được tiến hành trong nhiều năm nay dưới nhiều hình thức nhưng vẫn còn khoảng 25 % đến 40 % các em học sinh không biết về tác hại của hút thuốc lá. Như vậy, để thu hút được sự chú ý của trẻ vị thành niên đến những nội dung tuyên truyền về tác hại thuốc lá, cần sử dụng những hình thức đa dạng nhằm tăng cường sự tham gia của các em vào các

hoạt động tuyên truyền này.

2.2. Truyền thông trên các phương tiện thông tin đại chúng đã mang lại hiệu quả

Phương tiện thông tin đại chúng là kênh quan trọng nhất giúp vị thành niên hiểu rõ về tác hại của thuốc. 85 % biết về tác hại của việc hút thuốc và 84 % biết về tác hại của việc hít thở trong môi trường có khói thuốc thông qua tivi, đài. Tỷ lệ hiểu biết thông qua sách báo, tạp chí tương ứng là 65% và 80.3%. Gần một nửa số học sinh được hỏi biết về tác hại thông qua lời cảnh báo trên vỏ bao thuốc.

Công tác tuyên truyền qua các phương tiện thông tin đại chúng được thực hiện tốt ở các tỉnh có dự án Phòng chống tác hại thuốc lá. Tại Đà Nẵng, chương trình giáo dục sức khoẻ, trong đó có các chương trình liên quan đến tác hại của thuốc lá được phát kình kỳ trên đài truyền hình thành phố vào tối thứ hai và trưa thứ năm. Các chương trình về thuốc lá thường được làm dưới dạng phóng sự, các hình ảnh về tác hại của việc hút thuốc, các mô hình tốt ở cộng đồng. Còn trên đài phát thanh, chương trình phòng chống tác hại thuốc lá cũng được phát 2 lần một tuần, chủ yếu

tập trung vào tác hại của việc hít thở trong môi trường có khói thuốc.

2.3. Các hoạt động trong trường học

Ngoài việc tuyên truyền trên các phương tiện thông tin đại chúng, một số hình thức tuyên truyền khác được tổ chức ngay tại trường học có thể có tác động lớn tới nhận thức của các em học sinh. Tại các tỉnh như Hà Nội, Đà Nẵng, Tiền Giang việc tổ chức tuyên truyền về tác hại thuốc lá được thực hiện ở tất cả các trường học dưới các hình thức bảng hiệu, khẩu hiệu, panô, phát tờ rơi, tổ chức cuộc thi tìm hiểu về tác hại thuốc lá, tổ chức hoạt động ngoại khoá, xây dựng góc truyền thông về tác hại thuốc lá. Các trường phổ thông cũng mời các nhà chuyên môn ngành y và cán bộ tuyên truyền cấp trên nói chuyện về tác hại thuốc lá.

Các cuộc thi tìm hiểu về tác hại thuốc lá dưới hình thức dàn dựng những vở kịch, viết bài thi tìm hiểu, vẽ tranh cổ động hay dựng những đoạn phim về tác hại thuốc lá thu hút được sự chú ý và tham gia của các em. Ngoài ra, các buổi sinh hoạt đội, sinh hoạt chuyên đề và sinh hoạt dưới cờ hàng tuần của trường cũng dành thời gian tuyên truyền về tác hại thuốc lá. Trong các buổi sinh hoạt này, chi đội trưởng các lớp, Bí thư Đoàn của lớp và của trường, hay các cán bộ y tế là những người trình bày về những chuyên đề sức khoẻ vị thành niên, trong đó có lồng ghép nội dung về tác hại thuốc lá. Qua các buổi sinh hoạt này, các em hiểu hơn về tác hại thuốc lá đối với sức khoẻ con người thông qua việc trao đổi, chia sẻ thông tin với những bạn cùng lứa tuổi, và với những cán bộ chuyên môn.

Tác hại thuốc lá còn được lồng ghép vào các môn học trong chương trình như môn giáo dục công dân, môn sinh vật và môn văn. Tuy nhiên, tác hại của hút thuốc lá

chỉ được đề cập sơ qua hoặc lồng ghép vào nội dung một bài học.

III. ĐỂ NHẬN THỨC THỰC SỰ GẮN KẾT VỚI SỰ CHUYỂN ĐỔI HÀNH VI

Có thể thấy rằng trong những năm, qua công tác tuyên truyền về tác hại của thuốc lá đã được triển khai trên phạm vi rộng và đạt được những kết quả bước đầu, giúp các em học sinh trong lứa tuổi vị thành niên nhận thức được những nguy cơ mà thuốc lá có thể gây ra. Tuy nhiên, nhận thức tốt về tác hại của thuốc lá đối với sức khoẻ chưa đồng nghĩa với việc loại bỏ hoàn toàn hành vi sử dụng thuốc lá ở lứa tuổi vị thành niên còn đi học. Mô hình “trường học không thuốc lá” vẫn chỉ đứng trong thời gian lên lớp. Ra khỏi trường và ra khỏi nhà, việc ngăn ngừa hành vi hút thuốc lá sẽ trở nên khó khăn hơn vì việc kinh doanh thuốc lá chưa được quản lý chặt chẽ, học sinh vẫn có thể mua thuốc dễ dàng của những người bán lẻ, quán nước, quán cà phê..., thậm chí rất gần trường.

Trong thời gian tới để nhận thức gắn kết với sự chuyển đổi hành vi nhằm xóa bỏ hoàn toàn tình trạng vị thành niên còn đi học hút thuốc cần thực hiện các biện pháp sau đây:

Thứ nhất, tiếp tục nâng cao hiệu quả của công tác truyền thông như đổi mới nội dung, cách thức chuyển tải thông tin và mức độ thường xuyên của các hoạt động tuyên truyền giáo dục. Các nội dung tuyên truyền phải thường xuyên thay đổi, cập nhật để thu hút sự quan tâm của các em, tránh tình trạng nhàm chán. Tìm kiếm cách thức chuyển tải thông tin sinh động và phù hợp với lứa tuổi học trò, chẳng hạn truyền thông bằng hình ảnh, gây ấn tượng mạnh về tác hại của việc hút thuốc để các em thấy rõ nguy cơ của việc hút thuốc đối với sức khoẻ.

Một trong những vấn đề quan trọng của công tác tuyên truyền về tác hại của thuốc lá đối với lứa tuổi vị thành niên là hướng dẫn *kỹ năng từ chối lời mời hút thuốc* cho các em. Hiện nay hoạt động này còn rất mờ nhạt và chưa được thực hiện rộng rãi ở các trường, trong khi đó vị thành niên là đối tượng dễ bị kích động, rủ rê. Nếu không làm chủ được bản thân các em sẽ dễ dàng chấp nhận những lời mời hoặc thách đố hút thuốc.

Hiện nay các hoạt động tuyên truyền giáo dục chỉ được thực hiện rầm rộ vào thời điểm có tính chất “cao trào” như tuần lễ phòng chống tác hại của thuốc lá. Vào các thời điểm khác, tâm điểm chú ý thường là các vấn đề xã hội được coi là cấp bách như HIV/AIDS, ma túy, các đại dịch... Do tính chất không thường xuyên, liên tục của các hoạt động tuyên truyền nên hiệu quả của việc thay đổi hành vi cũng còn hạn chế. Vì vậy tăng cường mức độ thường xuyên của các hoạt động tuyên truyền là điều cần thiết.

Thứ hai, các thầy giáo phải nghiêm túc thực hiện các qui định về nơi không được phép hút thuốc để làm gương đối với các em trong việc. Chính sách Phòng chống tác hại của thuốc lá đã qui định trường học là nơi không được phép hút thuốc. Tuy nhiên, học sinh ở một số trường vẫn nhìn thấy các thầy hút thuốc. Điều này hạn chế hiệu quả của công tác giáo dục truyền thông trong nhà trường.

Thứ ba, tăng cường sự phối hợp giữa nhà trường, gia đình với các tổ chức đoàn thể trong việc kiểm soát hành vi hút thuốc lá của các em.

Thứ tư, quản lý chặt chẽ hệ thống kinh doanh bán lẻ thuốc lá, thực hiện nghiêm túc qui định “*cấm bán thuốc lá cho người dưới 18 tuổi*”. Bên cạnh việc tuyên truyền cho những người kinh doanh

bán lẻ về tác hại của thuốc lá đối với lứa tuổi vị thành niên để họ không vì nhu cầu mưu sinh mà vi phạm các qui định kinh doanh thì công tác quản lý thị trường cần tăng cường việc giám sát và xử phạt nghiêm túc các hành vi vi phạm./.

CHÚ THÍCH

1. Thông tin chủ yếu được sử dụng trong bài viết là kết quả khảo sát bằng bảng hỏi đối với 463 em trong độ tuổi từ 13 đến 17 hiện đang theo học tại một số trường THCS hoặc THPT ở các tỉnh/thành phố Đà Nẵng, Nam Định, Tiền Giang, Thái Nguyên, Sơn La, Hà Nội, Bắc Ninh. Ngoài ra chúng tôi cũng tiến hành phỏng vấn sâu đối với các thầy cô giáo, cán bộ quản lý Bộ/Sở giáo dục và thảo luận nhóm với các em học sinh.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nghị quyết 12/200/NQ-CP về chính sách quốc gia phòng, chống tác hại thuốc lá giai đoạn 2000-2010
2. Một số công trình nghiên cứu về kiểm soát thuốc lá ở Việt Nam giai đoạn 1999-2005, Chương trình phòng chống tác hại thuốc lá, Bộ Y tế, 2006, 431 tr.
3. Báo cáo nghiên cứu thực trạng hút thuốc lá thụ động và mức độ tiếp cận các kênh truyền thông về tác hại thuốc lá tại Hải Phòng, Đà Nẵng và Tiền Giang, Bộ Y tế, Vụ điều trị - Đại học Y Hà Nội, Hà Nội, 2005, 72 tr.
4. Báo cáo đánh giá tình hình kinh doanh thuốc lá và công tác đấu tranh chống thuốc lá ngoại nhập lậu trong thời gian qua, kế hoạch thực hiện trong thời gian tới, Cục Quản lý thị trường, Bộ Thương mại, Hà Nội 2003-2004, 24 tr.